

Högskolan i Halmstad

Sektionen för Humaniora

C- uppsats i litteraturvetenskap

HT 2009

Dikten och tillvaron – att finna uttryck för en verklighet i Hanne Ørstaviks
Kjærlighet

Av: Jenny Englander

Handledare: Catrine Brödje

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	s. 3-9
<i>Bakgrund och tidigare forskning</i>	s. 3-7
<i>Om litteratur och verklighet – möjliga tillvägagångssätt för en tolkning av verkligheten i litterära texter</i>	s. 7-9
METOD	s. 9-11
<i>Erich Auerbachs metod - Mimesis. Verklighetsframställningen av den västerländska litteraturen</i>	s. 9-11
<i>Birgitta Holms metod – Tusen år av ögonblick. Från den heliga Birgitta – Till den syndiga</i>	s. 11
ANALYS	s. 12-22
<i>Textavsnitt I.</i>	s. 12-18
<i>Textavsnitt II.</i>	s. 18-22
AVSLUTNING	s. 22-24
LITTERATUR	s. 25
BILAGA – <i>kort om romanen</i>	s. 26

INLEDNING

Idén om skönlitteraturen som en möjlig framställning av verkligheten har under 1900-talet ofta ifrågasatts inom den akademiska litteraturforskningen. Synen på litteraturen har främst kommit att handla om textens formsida och verket i sig självt. Dock är det inte alla som instämmer. Som exempel på detta finns betydelsen av litteraturens verklighetsåtergivning inom den postkoloniala och inte minst den feministiskt inriktade litteraturforskningen. Poängen är att litteraturen inte enbart behöver ses i dess underhållande form utan att den även ger en möjlighet till insikt om människan och hennes villkor.¹ Hanne Ørstaviks roman *Kjærlighet* är just ett sådant verk, som oftast ses i dess relation till en skildring av en mänsklig tillvaro.² Syftet med följande uppsats är att, utifrån Erich Auerbachs metod titta på verklighetsframställning i texten och tillsammans med Birgitta Holms kvinnliga perspektiv, synliggöra verklighetsåtergivningen i Hanne Ørstaviks roman *Kjærlighet*, i ett försök att närma sig och förstå den moderna, västerländska kvinnans tillvaro. Mer specifikt har jag i analysen av Ørstaviks *Kjærlighet* valt att titta på hur verkligheten kommer fram i texten och vad den i sin tur säger om den kvinnliga tillvaron i det moderna, västerländska samhället.

Bakgrund och tidigare forskning

Den norska författaren Hanne Ørstavik romandebuterade 1994 och gav tre år senare ut sin uppmärksammade bok *Kjærlighet*.³ Hon räknas idag till en av de mest tongivande författarna i Norge och samtidigt som hon är populär hos läsarna så finns det också ett stort intresse för hennes romaner hos litteraturkritiker och forskare. Ørstavik har bland annat jämförts med författare som Virginia Woolf, Nathalie Sarraute och Marguerite Duras, men det finns de som menar att Ørstaviks författarskap innefattar något alltför unikt i sig för att hon ska ses som en prosaist i kölvattnet av dessa författare. I sitt förord till boken *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstavik's forfatterskap* skriver Hans Hauge:

Men hun er mer enn det. For det er vanskelig å sammenligne Ørstaviks bøker med andres. De utmerker seg med en uvanlig intens, og tidvis sårbar

¹ Pettersson, Pettersson och Tyrberg (red.), Litteratur som ett perspektiv på verkligheten ur *Litteratur och verklighetsförståelse- idémässiga aspekter av 1900-talets litteratur*, Institutionen för Litteraturvetenskap och Nordiska språk, Umeå 1999

² Ørstavik, Hanne, *Kjærlighet*, [1997], Oslo: 2008

³ Ibid

fortellerstemme, og det merkes hvordan bøkene fundert i personlige erfaringer. Romanene hennes framstår ikke bare som fiksjon, selv om en ikke er i tvil om at de er dét også. Den intense fortellerstemmen krever også mye av leseren, hon utfordres til å investere seg selv på samme måte som forfatteren gjør det. Den manglende muligheten til å lese med distanse er det noen av Ørstaviks kritikere som irriterer seg over, mens det for andre er en sentral del av fascinasjonen.⁴

Hauge påpekar här svårigheten i att likna Ørstaviks romaner vid andra verk, då han menar att hennes texter utmärker sig i sin påfallande intensitet och berättarstil. För Hauge framstår heller inte Ørstaviks romaner som enbart ren fiktion, han menar att de snarare fungerar som en möjlig öppning till verkligheten, vilket är något som även diskuterats flitigt av andra litterära kritiker och som dessutom kommenterats av Hanne Ørstavik själv. I en essä från 2004 *Streker, linjer, kanter, bånd* skriver hon hur hon genom språket i sina texter försöker få kontakt med verkligheten och sanningen:

Jeg utgir tekstene mine. Og fordi de er försøk på, med språket, å komme i kontakt med virkeligheten, så er de også mulige erkjennelsesformer og væremåter for andre. For oss. Jeg skriver for oss. Jeg utgir fordi jeg vil at også dette skal finnes i verden, denne versjonen, dette blikket, denne måten. For at dette skal bli virkelig.⁵

Förutom att Ørstavik här förklarar sitt skrivande som ett försök att komma verkligheten närmare, så säger hon också att hon skriver på det sättet hon gör för att inte bara hon själv, utan även läsaren ska kunna komma nära texten och allas vår verklighet.

Att Ørstaviks användande av språket är karaktäristiskt för hennes texter är något som också har tagits upp av litteraturvetaren Anna Clara Törnqvist som här sammanfattar sin syn på hennes författarskap och vad det är, som enligt Törnqvist, gör det unikt:

Språket för Hanne Ørstavik är det som når innanför och bortom gränser. I sina romaner skapar hon med hjälp av orden ett existentiellt gränsland där hon undersöker mänskligt och gudomligt. Detta är kanske kärnan i hennes författarskap: språket som förbindelsen mellan inre och yttre gränser, språket som det som gör allting verkligt.⁶

⁴ I förordet till *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstavik's forfatterskap*, Hauge Hans og Ørjasæter Kristin (red.), Forlaget Oktober 2008, s. 7

⁵ Ørstavik, Hanne, *Streker, linjer, kanter, bånd* i den norska tidskriften *Samtiden* 2004:3, s. 115

⁶ Törnqvist, Anna Clara, *Det slutna rummet – inre och yttre gränser* i Hanne Ørstaviks *Like sant som jeg er virkelig*, s. 558. International Association for Scandinavian Studies. Study conference (26:2006), *Gränser i nordisk litteratur*, Grönstrand, Heidi & Gustafsson (red.), Åbo Åbo Akademi 2008

Genom sitt sätt att se på språket som själva grundkittet i Ørstaviks texter sällar sig här Törnqvist också till majoriteten av litteraturforskare som läst hennes romaner, och specifikt *Kjærlighet* ur ett språkkritiskt perspektiv. Detta gäller även Miluse Juricková som undersöker Ørstaviks förmåga att berätta genom att titta på narrativiteten i romanen. Bland annat framhåller hon hur Ørstaviks stilistiska förmåga i *Kjærlighet* möjliggör för en öppning att utforska den mänskliga tillvaron.⁷ Som exempel på detta tar hon upp det genomgående användandet av inre monolog och betydelsen av att romanen inte har någon objektiv, överordnad berättare vilket hon menar öppnar för en tolkning av karaktärernas medvetande.

Men Ørstaviks författarskap har också framhävts i relation till dess innehåll, speciellt då de existentiella teman som ofta får en framträdande roll i hennes romaner. I *Idealisme og livsløgn* framhåller även Lilian Munk Rösing Ørstaviks språkliga skicklighet men frågar sig också huruvida *Kjærlighet* hyllar eller ställer sig kritisk till de idealistiska föreställningarna som genomgående framkommer i romanen.⁸ Munk Rösing menar bland annat att Vibeke, protagonisten i romanen, framställs som ett ”falskt”, d.v.s. icke autentiskt medvetande, som ser på sig själv och verkligheten i färdiga idealbilder, vilket är något som framkommer i texten utan att på något sätt kommenteras eller värderas av berättaren och lämnar på så sätt frågan till läsaren själv.

I *Entropismer i Kjærlighet* beskriver Erik Østerud Ørstaviks roman som en reflektion av mediernas påverkan på individerna och vad det innebär för människans förhållningssätt till världen och sig själva.⁹ Han menar att bruset från medierna försvårar för kommunikationen människor emellan och att det bland annat bidrar till den ”Jag – Du problematik” som han menar framkommer i romanen. Østerud framhäver att *Kjærlighet* visar på hur vi har förlorat vår närvaro till den andre som något som ingår i en autentisk relation.

⁷ Juricková, Miluse, Om narrativitet i Hanne Ørstaviks roman *Kjærlighet*, *Fortællingen i Norden efter 1960*, red. Gemzøe, Gornitzka, Kirkegaard och Møster, den 24:e IASS studie konference 2002

⁸ Munk Rösing, Lilian, *Idealisme og livsløgn* i *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstavik's forfatterskap*, Hauge Hans og Ørjasæter Kristin (red.), Forlaget Oktober 2008

⁹ Østerud, Erik, *Entropismer i Kjærlighet*, *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstavik's forfatterskap*, Hauge Hans og Ørjasæter Kristin (red.), Forlaget Oktober 2008

I *Romantiska ideal och rena föreställningar i Hanne Ørstaviks roman Kjærlighet* tar Kristina Hermansson in det samhälleliga perspektivet ett steg längre än Østerud.¹⁰ Hon försöker där visa hur romanen frigör viktiga motsättningar i och mellan rådande föreställningar om människan och kärleken idag, bland annat genom att problematisera de normer och sociala strukturer som hon menar illustreras i romanen utifrån ett mikroperspektiv. Till exempel tar hon upp hur synen på människan som en autonom individ oftast ses som självklar i det moderna samhället, vilket i sin tur leder till konsekvenser i våra relationer med andra. I *Kjærlighet* ser hon hur det i Vibekes fall bland annat visar sig i hennes tankar om vad kärlek är och hur det komplicerar mötet med mannen.

Som man kan se så har den forskning som tidigare gjorts på Ørstaviks *Kjærlighet* sällan undgått vare sig textens formsida eller dess existentiella tema som till exempel romanens språkliga framställning eller dess komplicerade relationer människor emellan. Dock har förvånansvärt lite av forskningen, med tanke på hur starkt den kvinnliga protagonisten Vibeke framträder i romanen, tittat närmare på boken utifrån verklighetsskildringen i relation till Vibekes tillvaro som modern, västerländsk kvinna. Undantaget är Hauge som i *Åpninger* kort benämner Vibeke som en postmodern Nora som lämnat mannen och anammat alla de moderna klichéer som ingår i det moderna kultursamhället.¹¹ Däremot sätter journalisten Siri M. Kvamme in Ørstaviks romaner i ett kvinnligt perspektiv när hon skriver att det idag finns en litterär tendens att framställa något verkligt, som hon uttrycker det, kanske till och med något sant om den världen vi lever i och den människan vi är. I den här litterära traditionen, som hon benämner en slags ”extremrealism” och där hon menar att Ørstaviks roman *Kjærlighet* ingår, framträder enligt Kvamme ett ”skrämmande realistisk portrett av den moderne kvinna”. Vad hon utgår från i sin artikel, med den något i sig skrämmande titeln ”*Ei god mor... er ei død mor*”, är hur hon ser på kvinnans förändrade situation i det moderna, västerländska samhället och vad hon framförallt frågar sig är hur den moderna kvinnans möjligheter till självrealisering ska integreras med den traditionella modersrollen.¹² På så sätt skulle man kunna se Ørstaviks roman som en skildring av den moderna kvinnans verklighet.

¹⁰ Hermansson, Kristina, *Romantiska ideal och rena föreställningar, Dikten som mötesplats*. Festskrift till Eva Lilja, red S. Furuseth, L. Stenberg, 2008

¹¹ Hauge, Hans, Religionens tilbakekomst. På lemenmarsj mot Gud, *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstavik's forfatterskap*, Hauge Hans og Ørjasæter Kristin (red.), Forlaget Oktober 2008 s 191-192

¹² Kvamme, Siri M., *Ei god mor ... er ei død mor*, i den norske tidskriften *Syn og segn*. 2000:2, s.9

I receptionen av *Kjærlighet* undkommer romanen inte heller en moralistisk syn på vad man ser som en narcissistisk vuxenvärld.¹³ En mamma som enbart ser till sitt eget bästa och som till och med glömmer bort sin sons födelsedag, är det så enkelt att den ensamstående Vibeke i själva verket är ett själviskt monster? Eller är det kanske hon själv som är den som först har offrats? Vad lever hon i för tillvaro? Med andra ord, kan man se att det finns ett behov av att se Ørstaviks roman *Kjærlighet* utifrån ett perspektiv som lyfter dessa frågor, i relation till den moderna kvinnan som gestaltas i Vibeke. Genom att titta på verklighetsframställningen i romanen finns också möjligheten att tydliggöra Vibekes tillvaro och på det sättet närma sig en förståelse för hennes förhållningsätt till sig själv och sin omvärld.

Om litteratur och verklighet - möjliga tillvägagångssätt för en tolkning av verkligheten i litterära texter

Litteratur och verklighet var under större delen av 1900-talet, som tidigare nämnts, förvisso per definition separerade, speciellt utifrån ett nykritiskt eller positivistiskt synsätt. Hur som helst, om litteraturvetenskap också kan vara ämnat för att tydliggöra den mänskliga meningen i litterära verk och inte enbart ska ses som ett verktyg att förstå en text i sig självt, kan vi tydligt se att ämnet tillhör en vetenskap där aspekter av en verklighet kan synliggöras. Vi har sett bevis på vikten av sådana förtydliganden i till exempel den postkoloniala och den feministiska litteraturforskningen. Med andra ord så finns det en anledning att utgå från att verklighetsaspekter kan förtydligas utifrån fiktion. Liksom Pettersson, Pettersson och Tyrberg skriver om Kerstin Ekmans romaner i relation till en verklighetsförståelse: ”Ekmans romaner påstår ingenting, men de låter oss möta och pröva ett sätt att känna och tänka om verkligheter som liknar dem som texterna berättar om – vare sig vi sedan tar till oss det sättet att känna och tänka eller visar det ifrån oss.”¹⁴ Således visar man att litteraturen kan bidra till att uttrycka något om verkligheten trots att det handlar om en fiktiv romanvärld.

En som både såg innehållet och formen i litteraturen som talande för en tid och ett tanke-system var Erich Auerbach, författare till *Mimesis. Verklighetsframställningen i den*

¹³ Hermansson, Kristina, Romantiska ideal och rena föreställningar, *Dikten som mötesplats*. Festskrift till Eva Lilja, red S. Furusest, L. Stenberg, 2008

¹⁴ Pettersson, Pettersson, Tyrberg (red.), Litteratur som ett perspektiv på verkligheten, *Litteratur och verklighetsförståelse- idémässiga aspekter av 1900-talets litteratur*, Institutionen för Litteraturvetenskap och Nordiska språk, Umeå 1999

västerländska litteraturen.¹⁵ Auerbach var filolog och litteraturprofessor med inriktning mot romanska språk. Han föddes i Tyskland 1892 och levde därmed under en orolig tid i Europa. Auerbach blev så småningom själv som jude tvingad att under andra världskriget fly från sitt hemland för att leva i exil i Turkiet. Det var också där han kom att skapa *Mimesis*, som enligt honom själv var ett sätt att ”försöka förstå Europa”. Genom Auerbachs metod att utifrån en närläsning av väl utvalda textavsnitt kunna se helheten, från verket, dess epok och verklighetsåtergivningen i sitt sociala och historiska sammanhang tittar han på tretusen år av litteraturhistoria och belyser på så sätt de ”brott” i litteraturen som synliggör nya sidor av verkligheten.

Birgitta Holm har inspirerats av Auerbachs metod när hon i *Tusen år av ögonblick*¹⁶, genom exempel av svenska, kvinnliga författare undersöker var och hur en ny verklighetsframställning görs d.v.s. hon söker tillfällena när verkligheten bryter in i den svenska litteraturen. I sitt förord av boken tar hon upp Auerbachs avsnitt av Virginia Woolfs *To the Lighthouse*, där huvudkaraktären Mrs Ramsay mäter en strumpa mot sonens ben, och ifrågasätter samtidigt varför Auerbach endast tagit med *en* kvinnlig författare bland sina många textexempel i *Mimesis*: ”ett vardagligt ögonblick som i texten mätts med betydelse. Har inte kvinnorna haft mycket av sin hemvist just i det vardagliga? Är det inte hos dem som det finns anledning att söka ett nytt tilltal och en ny blick på tingen?”¹⁷ Och det är just hos de kvinnliga rösterna som Holm sökt nya sidor av verkligheten, med exempel från den *Heliga Birgittas uppenbarelser* på 1300-talet fram till den mer samtida och ”syndiga” i Birgitta Stenbergs *Kärlek i Europa* från 1981.¹⁸

Liksom Holms litterära exempel innefattar texter som sträcker sig under nära 700 år i tiden har Auerbach i sitt arbete använt sig av litterära exempel från så långt som 3000 år tillbaka i tiden, med citat från Homeros *Odysséen* och fram till Virginia Woolfs *To the lighthouse* som skrevs 1927. Vad man bland annat kan se utifrån dessa exempel är att även då det finns skilda sätt att se på möjligheten att framställa en verklighet i en fiktiv roman, är det svårt att förbise

¹⁵ Auerbach, Erich, *Mimesis. Verklighetsframställningen i den västerländska litteraturen*, [1946] i sv. övers. [1998] Bonnierpocket 1999, Albert Bonniers förlag 2005, s. 7-10

¹⁶ Holm, Birgitta, *Tusen år av ögonblick. Från den heliga Birgitta - till den syndiga*, Albert Bonniers förlag 2002

¹⁷ Ibid., s. 8

¹⁸ Ibid., s. 199-211

den tidsanda och de tankesystem som kan tydliggöras genom litteraturvetenskapen. Med *Kjærlighet*, som gavs ut så sent som 1997, ger oss Ørstavik ett stycke vardag närmare vår egen tid och flertalet litteraturforskare och kritiker har belyst det stilistiska och existentiella innehåll som framträder i romanen. Förvånande nog har inte någon tagit sig an ett tydliggörande av verklighetstillvaron hos den ensamstående modern Vibeke, "den kvinnliga rösten", i romanen. Syftet är därför här att, utifrån Auerbachs metod med inspiration av Holms kvinnliga perspektiv, på så sätt synliggöra verklighetsåtergivningen i Ørstaviks *Kjærlighet*, i ett försök att närma sig och förstå den moderna, västerländska kvinnans tillvaro.

METOD

En syntes mellan Auerbachs och Holms systematiska arbetsätt kommer att tillämpas som en metod för att synliggöra en verklighetsåtergivning utifrån valda delar av Ørstaviks *Kjærlighet*. I fotspåren av Auerbachs arbetsätt har två längre textavsnitt i Ørstaviks *Kjærlighet* valts ut för att representera romanen i sin helhet. Analysen kommer specifikt att belysa de kvaliteter som enligt Auerbach visar på en realistisk presentation i relation till verkligheten. Genusperspektivet i sin traditionella betydelse kommer inte att tillämpas som en del av metoden. Istället utgör Holms arbetsätt här ett alternativ till att specifikt belysa den västerländska kvinnans tillvaro i relation till verklighetsskildringen i analysen. Metodavsnittet tar upp 1) Auerbachs metod 2) Holms arbete i skildringar av kvinnans tillvaro.

Erich Auerbachs metod

Auerbach var, som tidigare nämndes, litteraturprofessor och blev i sin profession specialiserad som litteraturkritiker och filolog. I anslutning till Auerbach som filolog, skriver Arne Melberg i förordet av *Mimesis* om betydelsen av ordet *logos*: "Logos kan betyda både 'ord' och 'mening' och själva ordet filolog således både ord- och meningsälskare."¹⁹ För Auerbachs del kan man just se att hans metod grundar sig i relationen mellan "ord" och "mening", mellan språk och verklighet. Hans filologiska metodik har sin grund i hur man under historien på olika sätt sökt framställa verkligheten i europeisk litteratur, från Platons resonemang om mimesis till Dantes syn på Komedin som den form av litteratur som skulle skildra sanningen om människan och verkligheten. I sitt arbete med verklighetsframställning i litteraturen utgick Auerbach från ett antal idéer om stilarnas blandning, respektive åtskillnad, under

¹⁹ Melberg, Arne i förordet till den svenska utgåvan av Auerbachs *Mimesis. Verklighetsframställningen i den västerländska litteraturen*, s. 8

litteraturhistorien men det som kan sägas framförallt framträder i hans metod är hur han utifrån förståelsen av texten vidgar sammanhanget till samhället och historien.

Dekonstruktören Paul de Man är en av de litteraturteoretiker som liksom Auerbach poängterar betydelsen av att utgå från texten och textläsningen men han vänder sig emot tanken att litteraturen skulle kunna ersätta vetenskaper som teologi, psykologi, idéhistoria osv. Men som Melberg skriver: ”Auerbach är just en kritiker som ägnar sig åt ’blotta läsningen’ men som ingalunda ’ersätter’ litteraturen med etiken och historien. Snarare kopplar han samman dem, utan att ett ögonblick tveka inför alla de oöverstigliga problem som senare teoretiker rest inför sådana kopplingar.”²⁰ Auerbach påpekar själv risken med att som läsare och kritiker egenmäktigt välja vad man vill ha med i sin tolkning av texten och poängterar att det alltid måste finnas stöd för läsarens tankegång i texten. Hans avsikt i sitt arbete med texterna är dock inte att hålla sig inom alltför snäva ramar, snarare låter han texten leda honom och på det sättet öppna upp och ge utrymme för ett vidgat resonemang, från text till historia och samhälle.²¹

I *Mimesis* kan vi se Auerbachs arbete med utvalda citat som ett sätt att representera hela det litterära verket. Logiken bakom en sådan metodik är att arbeta med texten och orden utifrån möjligheten att se en mening i mikrokosmos som också kan stå för helheten av romanen. Att välja ut data på detta sätt är likt det sätt som andra humanvetenskaper använder sig av när de till exempel intervjuar några få människor för att få en kunskap om meningen av ett mänskligt fenomen. Med andra ord, torde det vara möjligt att arbeta utifrån ett mikrokosmos för att nå en förståelse av romanen i sin helhet. Detta är inte någon typ av standardiserad metod som kan användas lika framgångsrikt på alla fiktiva verk, men om man efter att ha närläst romanen med en säkerhet i relation till ett kritiskt förhållningssätt kan se att några utvalda avsnitt uppger till denna möjlighet, bör det också kunna ses som en legitim utgångspunkt för ett kunskapsinhämtande.

Auerbachs arbete med att utifrån ett mikrokosmos finna en representation för romanen är inte bara förenat mellan det utvalda citatet och verket i sin helhet utan också ett urval av en tidsanda, d.v.s., en realistisk presentation av ett tankesätt vid en angiven historisk tid. Hur som helst, Auerbachs syfte var som han själv kom att uttrycka det, ”ett försök att förstå Europa”

²⁰ Melberg, Arne i förordet till den svenska utgåvan av Auerbachs *Mimesis-- verklighetsframställningen i den västerländska litteraturen*, s. 9

²¹ Auerbach, Erich, *Mimesis. Verklighetsframställningen i den västerländska litteraturen*, s. 585

vid en specifik angiven tid och därför är det väsentligt i ett arbete som använder sig av hans metod att vara specifik i relation till tidsangivelsen. Till exempel är det viktigt att belysa att det är den samtida, västerländska kvinnans tillvaro som ska tydliggöras och inte *kvinnans* tillvaro.

Birgitta Holms metod

I *Tusen år av ögonblick* följer Birgitta Holm Auerbachs metod på så sätt att hon utifrån ett utvalt textavsnitt belyser de större sammanhangen som kommer fram i texten. Liksom Auerbach söker hon de brott i litteraturen då nya sidor av verkligheten kommer in, men i Holms fall representeras texterna enbart av kvinnliga författare som i sina verk främst låter de ”kvinnliga rösterna” komma fram. Detta genom att låta kvinnan i den samhälleliga och historiska kontexten möta den kvinnliga rösten i texten och på så sätt synliggöra den västerländska kvinnans tillvaro. Som exempel på den svenska kvinnans tillvaro, visar Holm i analysen av författaren Anna Maria Lenngrens arbete, hur synen på den borgerliga offentligheten som jämlik inte stämde överens med verkligheten. Man kan där se utifrån Holms analys att kvinnan fortfarande hade en traditionell roll även då hon utåt sett hade tillgång till det offentliga rummet. På så vis visar Holm att man kan tydliggöra den specifikt kvinnliga verkligheten genom att använda sig av Auerbachs metod.

Holms och Auerbachs systematiska arbetssätt tillåter således litteraturen att visa oss bilden av kvinnans tillvaro i samhället. Auerbach arbetar med att direkt visa läsaren hur han tar sig an texten. Som Auerbach själv skriver: ”Den metod som jag använt, nämligen att för varje epok framlägga ett antal texter och testa mina idéer på dem, låter läsaren komma direkt till saken och känna vad det handlar om innan han förväntas svälja en teori.”²² Holm tillämpar Auerbachs metod att försöka se till vad det vardagliga, d.v.s., den realistiska presentationen och hur den visar hur kvinnan, som så ofta befinner sig mitt i det vardagliga, också ger uttryck för hennes tillvaro. Holm arbetar utifrån Auerbachs tillvägagångssätt men sätter också hans metod i ett nordiskt sammanhang.

²² Auerbach, Erich, *Mimesis. Verklighetsframställningen i den västerländska litteraturen*, s. 585

ANALYSDEL

Analysdelen kommer utifrån en syntese av Auerbachs och Holms metod och användningsområde, behandla två textavsnitt som kan ses som representativa för verket i sin helhet. Dessa texter är även utvalda för att specifikt användas i analysen av det kvinnliga subjektets verklighet som framkommer i romanen, d.v.s. modern Vibekes tilvare. Ett kort referat av romanen finns som bilaga.

Textavsnitt I. ”Sådan som matchar en mørk, brunøgd man”

Det første textavsnittet kan ses som utmärkende for romanen og dermed anvendbar utifrån Auerbachs metode, nemlig gjennom de båda protagonisternas medverkan i ett typiskt vardagsögonblick, skildrat i deras gemensamma hem. På så sätt kan texten sägas uppfylla de kriterier som enligt Auerbach bör ingå för att verket ska kunna användas som en realistisk presentation. Likaså är texten representativ för romanen på det sätt som den inre monologen kommer fram og därmed skildrar Vibekes og Jons olika intressen og föreställningsvärldar. Vibeke har i det specifika avsnittet nyligen kommit hem efter en dag på jobbet og nu sitter hon og sonen Jon og äter kvällsmat tillsammans. Vad som skildras i textavsnittet är framförallt Vibekes og Jons inre monologer. Dock finns det två undantag, d.v.s. när det beskrivs hur de två delar på den sista korven samt när Jon berättar en vits för Vibeke som han själv kommit på. I slutet av stycket berättar också Jon om en tortyrhistoria som han läst om i tidningen og det uppstår en kort dialog dem emellan.

Vibeke ser på hånden sin når hun strekker den fram for å ta en lompe til. Fingrene er lange, hun følger senene i håndbaken med blikket. Inneluften gjør huden tørr, det eneste som hjelper er faktisk Spenol (sv. översättning ”Fenuril”). Og så neglene. Håret. Kulden tørker det ut. Det er ikke langt til byen, likevel føles det lenge siden hun var der sist. Hun prøver å huske når det var. Gi deg nå, Jon. Litt over en uke siden. Førrige lørdag. Bokhandelen selvfølgelig. Hun og Jon spiste kake på et røykfritt sted. Hva mer. Gud for et sted, et plastikkonditori. Den byen mangler en kafé med gjennomtenkt design, det er som et hus uten en skikkelig entré. Hold opp, Jon. Det er i grunnen lenge siden jeg har kjøpt klær, tenker hun. Hun kunne trenge et nytt antrekk, det har hun virkelig fortjent sånn som hun har stått på med flyttingen. Kan du ikke slute å knipe øynene sammen hele tiden, Jon, du ser ut som en mus. Hun tenker på at smalt, ensfarget, beige skjørt hun en gang så en dame som hadde på et seminar. Jon ser på et bilde på veggen ved siden av vinduet. Der er et luftfotografi av bygda i svart ramme. Det hang der da de flytta inn. Han ser på det mens han spiser en pølse til. Husen ligger på rekke bortover langs veien. Veien er en jevn strek. Selv om fotografiet er gammelt og begynner å gulne, er det ingen forskjell fra da til nå,

bare at alt var nyere da bildet ble tatt. Han prøver å se for seg hvem som bor i de forskjellige husene, men han kjenner bare de hvor noen i klassen hans bor. Hvis han ser lenge nok på bildet vil de komme ut av husene og begynne å bevege seg som i en tegnefilm. En av guttene i klassen fikk et jagerflysett da han hade bursdag for to uker siden. Jon ønsker seg et tog. Märklin. Han trenger bare noen få deler i første omgang, en enkel skinnegang og galler helst et lokomotiv. I ranselen hans ligger en loddbok for idrettslaget. Når han er ferdig med å spise skal han gå mellom husene han ser på bildet og selge lodd. Vibeke reiser seg og løfter tallerknene og glassene bort til kjøkkenbenken. Jon sitter på kne på stolen og lener seg framover bordet, hun ser at han prøver å fange den siste pølsen med gaffelen som bardun. Han forteller en vits han har funnet på om en mann som kaster seg ut av et vindu og aldri treffer bakken. Hun synes ikke vitsene hans har noe poeng. Han får tak i pølsen, brekker den på midten og gir henne den ene biten. Hun smiler. De spiser alltid den siste sånn, deler den, utan noe på. Så blir han hengende litt på albuene, som om han venter på noe. Han forteller om et torturbilde han har sett i et blad, en mann som henger like over gulvet med en hette over hodet. Armene er festet med tau i en stang, han henger så lenge at armene nesten løsner fra kroppen, sier Jon. Kan du ikke bare gå, tenker hun. Finn på noe å gjøre, lek littegrann.

- Det er fint at du tenker på de som har det vondt, sier hun.
- Hvis alle gjorde det så kanskje verden ble litt bedre.
Hun strekker ut hånden og stryker ham over håret.
- Har du begynt å få venner her?
Håret hans er tynt og mykt.
- Jon, sier hun, - aller kjæreste Jon.

Hon gjentar bevegelsen, ser på hånden sin. Hun har lagt på en lys beige neglelakk med litt rosa i, hun liker å være diskret på jobben. Hun kommer på det nye settet som fortsatt må ligge i vesken, plomme, eller var det vin; mørk, sensuell lebestift og lakk i samme nyanse. Utstyr som matcher en mørk, brunøyd mann tenker hun plutselig med et lite smil.²³

Hade man som läsare enbart fått tillgång till textens handling och den yttre dialogen som sådan hade Vibeke och Jons måltid, till ytan, kunnat ses som en skildring av en mor och son som småpratar över kvällsmiddagen och som kärleksfullt delar den sista korven. Vibeke visar upp ett leende mot Jon och säger hur fin han är som tänker på dem som har det svårt. Hon visar även upp en öm och omtänksam sida då hon stryker Jon över håret och frågar om han har börjat få några vänner i den nya staden. Som läsare får man dock tillgång till Vibekes inre iakttagelser och funderingar och bilden av modern blir en annan. Vibekes tankar kretsar

²³ Ørstavik, Hanne, *Kjærlighet*, [1997], Oslo: 2008, s.12-13

framförallt kring henne själv och hennes egen kropp, som t.ex. vad vinterkylan och den torra inneluften gör med hennes hud, naglar och hår. Hennes tankar går också tillbaka till veckan innan, då hon och Jon hade varit nere i centrum och fikat på vad Vibeke ansåg vara ett riktigt ”plastkonditori”. Hon visar vad hon tycker om det när hon funderar vidare på hur deras stad är i behov av ett café med en som hon uttrycker det ”genomtänkt design”. Vibeke tänker sedan på att hon skulle behöva köpa nya kläder, bland annat skulle hon vilja ha en smal, beige kjol som hon har sett på en annan kvinna. Under hela middagen kan man se hur Jon försöker få sin mammas uppmärksamhet genom att ställa frågor och berätta historier för henne. Som läsare förstår man ganska snabbt genom hennes inre monolog att hon mest irriterar sig på honom och tänker att han ska sluta tjata eller gå iväg och leka. Väl framme i slutet av måltiden uppstår en dialog mor och son emellan där hon visar intresse för honom och hur han har det. Dock behåller hon inte sin närvaro särskilt länge för samtidigt som hon ömt stryker hans hår får hon också syn på sina egna naglar, målade i ljus lack, och tänker att hon gillar att vara diskret på jobbet. Därifrån går hennes tankar vidare till det nyinköpta setet med ett mörkt, sensuellt läppstift och nagellack i samma nyans, och tänker plötsligt med ett leende, att det är en utstyrsel som passar en mörk, brunögd man.

Utifrån Auerbachs metod att studera kvaliteter i texten som tillför den en realistisk presentation kan man se att textavsnittet innehåller flera av dessa kriterier, till exempel skildrar det en typisk vardagssituation med mor och son intagande en enkel kvällsmåltid. I texten får man också bilden av att det handlar om två ”vanliga människor”, (om man definierar vanliga människor som några som bor i ett flerbostadsområde lite utanför samhället, äter kokt korv till middag och där modern drömmer om att köpa nya kläder och sonen fantiserar om vad han önskar sig i födelsedagspresent) som skildras i en vardaglig situation vilket även det, enligt Auerbach, bidrar till en realistisk presentation och blir på så sätt användbar i en verklighetsframställning.

Ørstaviks berättare ger oss här även en viss tidsangivelse genom att indikera både på en historisk tid och en social omständighet, till exempel vittnar Jons berättelse om tortyrbilder i tidningen och Vibekes tankar om det rökfria ”plastkonditoriet” om en senmodern tid. Sett ur något som kan kopplas till ett socialt perspektiv får man även veta att Vibeke är en arbetande kvinna med drömmar om sig själv tillsammans med en mörk, brunögd man, något som indikerar på att hon i nuläget lever som ensamstående mamma. Att texten innehåller

information av det här slaget som kan kopplas till historia och samhälle, medverkar enligt Auerbachs metod, till att romanen kan ses i relation till en verklighet.

Textavsnittet kan på så sätt också kopplas till Holms arbete i användandet av ett vardagligt moment för att nå en förståelse för verkligheten. I sin analys av Fredrika Bremers *Familjen H****, andra häftet av *Teckningar utur Hvardagslivet* liknar Holm de observationer hon gör i Bremers bok med den stickande berätterskan med Woolfs Mrs Ramsay och stickningsscenen i *To the Lighthouse*:

Stickningen är utåt sätt inget dramatiskt händelseförlopp. Uppmärksamheten hamnar hos de inre rörelserna, de svåråtkomliga processerna i människans inre. Vardagens dramatik får sin chans. Stickandet av en strumpa blir hos båda författarna ett mikrokosmos – eller ett mikrokaos – rymmande hela den gåta som människan och hennes livsrelationer är.²⁴

Vad Holm här tar upp som en existentiell tolkning ur ett mikroperspektiv är också bland annat en av grundstenarna i Auerbachs metod, att utifrån skildringen av ett vardagligt ögonblick kunna betrakta den mänskliga tillvaron. Liksom Holm i sin analys använt sig av Bremers och Woolfs berömda stickningsscener kan man på liknande sätt använda sig av Ørstaviks middagsscen. Måltiden med Vibeke och Jon är en vardagshändelse som till det yttre inte visar upp något annat än ett gemytligt lugn men där Vibekes inre tankar avslöjar en komplex verklighet.

Ytterligare exempel på realistiska drag som kommer fram i texten är hur Ørstavik visar upp rummet på så sätt att hon låter detaljer från inredningen komma fram, till exempel köksbänken, stolar, bordet och de inramade fotografierna på väggen och vad de föreställer. Vad hon framförallt gör är att hon låter alla skeende och detaljer komma fram såsom det gör i ”verkligheten”, samtidigt som personerna i rummet pratar och äter, pågår också en inre tankegång samtidigt som rummet i sig existerar med möbler, fotografier osv. Just denna detaljrikedom, liksom den koncentration och klarhet som präglar texten jämförs av Erik Østerud med den fenomenologiska nyromanen och några av dess författare som Nathalie Sarraute och Marguerite Duras. Det grundläggande för nyromanens sätt att skapa en beskrivning av verkligheten var att framställa tingen som de är och som de oförmedlat uppfattas av subjektet, vilket litteraturprofessorn Erik Østerud menar är samma fenomenologiska förhållningssätt till världen som Ørstavik lägger fram i *Kjærlighet*. En

²⁴ Ibid., s. 101

skillnad är att Ørstavik lever i ett helt annat teknologi- och mediesamhälle än vad de franska nyromansförfattarna gjorde på 1960-talet, vilket är ett senmodernt samhälle som präglas av en mångfald av ljud och bilder och som enligt Østerud, påverkar Vibekes perception och upplevelser och i hennes kommunikation med andra.²⁵ Genom Østeruds analys finner man hur den moderna människans verklighet kommer fram i Ørstaviks text och hur problematisk kommunikationen i det här fallet ter sig mellan mor och son.

Att som Ørstavik framställa den inre monologen med större innehåll än det talade ordet kan bidra till att läsaren upplever att karaktärernas tankar tar längre tid än vad som förväntas. Dock kan man se att det har en viktig betydelse för hur det öppnar för något verkligt eftersom det mänskliga medvetandet fungerar så att vi inte bara lever i nuet, utan att det även finns en upplevelsevärld som till exempel innehåller både minnen bakåt och fantasier om framtiden. Att låta läsaren få tillgång till de inre rörelserna hos karaktärerna är ett litterärt grepp som blev typiskt för den moderna realismen från tidigt 1900-tal, bland annat blev det utmärkande i Virginia Woolfs romaner där man benämner det som ”stream of consciousness”, dvs. en skildring av romankaraktärernas medvetandeströmmar. Genom att skildra det inre medvetandet i romanen får man, enligt Auerbach, också tillgång till det ”djup” som krävs för att få fram en realistisk presentation i verket.

Berättartekniskt får man tillgång till de bägge protagonisterna Jon och Vibeke genom en osynlig berättare som utan några värderingar eller kommentarer låter oss möta deras medvetande, något som Miluse Jurícková tar upp i sin artikel som en bidragande faktor till att kunna öppna för en tolkning av deras ”sanna” tillvaro, genom subjekten själva. Detta kan i sin tur kopplas till den framställningsteknik som tas upp i Auerbachs analys av Flauberts *Madame Bovary* som han menar står fri från inblandning av författarens åsikter och skriver i *Mimesis* om Flauberts roll som skapare till texten:

Hans roll inskränker sig till att välja ut händelserna och omsätta dem i språk; och detta därför att han är övertygad om att varje händelse, bara man lyckas uttrycka den rent och fullständigt, tolkar sig själv och de inblandade människorna långt bättre och fullständigare än någon påhängd åsikt eller bedömning skulle kunna göra det. På denna övertygelse, alltså på en djup tilltro

²⁵ Østerud, Erik, Entropismer i Kjærlighet, *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstavik's forfatterskap*, Hauge Hans og Ørjasæter Kristin (red.), Forlaget Oktober 2008, s. 50

till det med ansvar, redlighet och omsorg nyttjade språkets sanning, grundar sig Flauberts konstutövning.²⁶

Auerbach menar att Flauberts syn på språket ingår i en gammal, klassisk fransk tradition och jämför bland annat den med Vauvenargues uttalande: ”Il n’y aurait point d’erreurs qui ne périssent d’elles-mêmes, exprimées clairement’ [Det torde inte finnas några fel som inte går under av sig själva om de uttrycks klart och tydligt].”²⁷ Auerbach anser att Flauberts tro på språket går djupare än så då han var en betraktare av det språkliga uttrycket som en möjlig öppning och ett avslöjande av det allra innersta i allt som sker: ”Han vill genom sin hållning [...] – tvinga språket att ge ifrån sig sanningen om de föremål han iakttar.” På så sätt, menar Auerbach, blir Flaubert, trots sitt eget hävdande att han enbart ska ses som konstnär, också en kritiker och folkbildare av samtiden.²⁸ Liksom Flaubert visar också Ørstavik sin tro på den språkliga betydelsen i en litterär text när hon säger att det är genom språket i sina texter som hon försöker närma sig verkligheten och sanningen.

Vad som däremot kan sägas utmärka sig i verklighetsframställningen i *Kjærlighet* är hur tydligt Ørstavik arbetar med hur det som sägs utåt i dialog med andra och hur de inre tankarna skiljer sig. Ett exempel på detta kan man se när hon kommenterar Jons berättelse om en tortyrbild han sett i tidningen med: ” – Det er fint at du tenker på de som har de vondt, sier hun. – Hvis alle gjorde det så kanskje verden ble litt bedre.” samtidigt som hennes inre språk säger något annat: ” Kan du ikke bare gå, tenker hun. Finn på noe å gjøre, lek littegrann.”²⁹ I sin essä *Streker, linjer, kanter, bånd* skriver Ørstavik om hur hon tänker sig att människan bär med sig två språk, ett yttre och ett inre, som hon menar skiljer sig på så sätt att språket på utsidan använder sig av ett mer konstruerat, objektivt språk medan insidans språk är mer kopplat till den egna personen och dess unika tillvaro. Ørstavik säger också att det är språket på insidan hon vill åt när hon skriver: ”Skrive, ikke for å forklare, men for å erkjenne: I et språk som *er* smerte når jag skriver fram det som gjør vondt.”³⁰, och genom att vara på insidan i ett språk som är förbundet med henne själv också tydligare se tillvaron som den är.

²⁶ Auerbach, Erich, *Mimesis. Verklighetsframställningen i den västerländska litteraturen*, s. 513

²⁷ Ibid., s. 514. Auerbach citerar här ett uttalande av den franska författaren Luc de Clapiers, hertig av Vauvenargues

²⁸ Ibid., s. 518

²⁹ Ørstavik, Hanne, *Kjærlighet*, [1997], Oslo: 2008, s. 13

³⁰ Ørstavik, Hanne, *Streker, linjer, kanter, bånd*, *Samtiden* 2004:3, s. 110

Vad man kan tyda utifrån Ørstaviks resonemang är att det är i relationen mellan det inre och det yttre språket som verkligheten kommer fram, liksom att Vibekes tankar och dialog under middagen med sonen Jon avslöjar något för läsaren.

I den verklighet som framkommer hos Vibekes finner man att det framförallt är ytliga faktorer som får plats, så till den grad att hon inte kan ta sin son till sig utan snarare känner att han är i vägen för henne. Hela tiden återkommer tankar om betydelsen av utseende och design, är det inte hennes naglar eller hår så är det kläder eller vikten av att det finns ett modernt café i staden som framställs. Att det är så hon också värderar sig själv förstår man genom hur hon fantiserar att hon med rätt sorts läppstift och nagellack skulle matcha den mörka, brunögda mannen på jobbet. Liksom Emma i Flauberts *Madame Bovary*, enligt Auerbach³¹ lever i sin självskapta, falska verklighet kan man se hur Vibekes, till synes ofria medvetande, visar sig i hennes färdigkonstruerade föreställningar om livet och kärlek. Lilian Munk Rösing skriver i *Idealisme og livsløgn* om hur de kulturella föreställningarna som råder i samhället också har format Vibekes medvetande "(drømmen om den eneste ene, drømmen om at være Kvinde med stort K etc.)" något som också kan kopplas till de flesta kvinnors medvetande i vår nutida kultur, liksom Emma Bovary hade sina föreställningar som var representativa för den tiden hon levde i: "fra Madame Bovarys drømme om satintøfler, mandelnegle og hed elskov, til L'Oréal-reklamens: << Fordi fortjener det >>. Vi bliver inviteret ind i Vibekes bevidsthed og kan identificere os med hende, vi forstår hendes kærlighedshunger [...]"³² Genom att vi på detta sätt kan identifiera den kvinnliga verkligheten i texten och genom att det utvalda textavsnittet uppfyller flertalet av de kriterier som enligt Auerbach bör ingå i en realistisk presentation kan vi också identifiera oss med tillvaron som framställs i romanen. På så sätt kan vi se att *Kjærlighet* kan bidra till en verklighetsförståelse av den moderna, västerländska kvinnans tillvaro.

Textavsnitt II. "Tänk tio vackra tankar"

I det andra textavsnittet får man följa Vibeke i en situation som äger rum utanför hemmet, tillsammans med tivoliarbetaren Tom, en i hennes ögon, trots att hon mött honom bara några timmar tidigare samma kväll, potentiell framtida man. Genom hur Vibeke agerar och ser på

³¹ Auerbach, Erich, *Mimesis. Verklighetsframställningen i den västerländska litteraturen*, s.517

³² Munk Rösing, Lilian, *Idealisme og livsløgn, Åpninger Lesninger i Hanne Ørstavik's forfatterskap*, Hauge Hans og Ørjasæter Kristin (red.), Forlaget Oktober 2008, s. 104

sin situation synliggörs även här den föreställningsvärld och därmed den tillvaro hon lever i. Avslutningsvis kommer Jons tankar in med något som kan sägas vittna om en attityd och en syn på människan som också kan relateras till Vibekes övertygande inre ”toalettmonolog”. Texten inleds här med att Vibeke befinner sig på toaletten på baren, där hon och Tom befunnit sig en stund men nu är på väg att lämna.

Tenk ti fine tanker, sier hun til seg selv men´s hun sitter på dosetet. Gulvet er flislagt, rutene er grønne og blå. Ved siden av håndvasken står en søppelkasse, den er overfylt, det har ramlet remser av papir ned på gulvet. Noen har trykket lebestift av på et papir, hun ser avtrykket av leppene helt tydelig. Hun børster håret en gang til. Sånn, tenker hun når hun ser det store, mørke håret rundt ansiktet i speilet. Smiler. Nå er det bra. Når hun kommer ut fra do står Tom og jenta ved hjørnet av bardisken, de har hvert sitt lille glass foran seg og snakker lavt. Vibeke står øverst på den smale avsatsen hvor bandet spilte. Nå skal han snu seg og se meg. *Du er så pen*. Hun kan ikke høre vad de sier. Hun går ned trappen og bort til dem. Jenta sier hei og spør om hun vil ha noe. Vibeke rister på hodet. Hun kjenner sig littkvalm, hun tenker at nå har hun røkt for mye igjen. Hun blir stående ved siden av Tom og høre jenta fortelle om en isfiskekonkurransen ved et nærliggende vann. Storvannet. Vibeke har hørt snakk om det på jobben. En kan ikke se det fra riksveien, men det ligger visst like ved. Hun har lagt merke til at det stadig står biler parkert på et bestemt sted, det er vel i nærheten der. Tom kommer med kommentarer om pilker og utstyr, teknikker. Hun visste ikke at han var interessert i det. Hun ser opp i taket. Det henger en blank vifte på midten. Den står stille. Taket er av brede plankebord, det er brunmalt med lister i svart og metall.

Damen med det korte håret har sovnet. Munnen hennes er igjen. Jon tenker at hun kanskje har gebiss. Han er ikke søvnløs mer. Han vet ikke hva han skal gjøre nå som hun sover. *Nå lukker jeg døra, du er jo stor gutt. Mørket er ikke farlig. Det du er redd for er inni deg. Du må velge, Jon, hva du vil gi energien din til. Hvis du vil være redd, så er du det. Hvis ikke, er det bare å la være. Nå lukker jeg døra. God natt.*³³

Som läsare har man redan implicit fått ana att Tom i ett tidigt skede på kvällen inte längre verkar särskilt intresserad av att lära känna Vibeke något ytterligare. Han visar henne mindre och mindre uppmärksamhet och kanske bidrar det till att Vibeke mer och mer börjar uppfattas

³³ Ørstavik, Hanne, *Kjærlighet*, [1997], Oslo: 2008, s.122-123

som osäker i situationen. När Vibeke är inne på toaletten passar hon på att, som man kan tolka det, ge sig själv ett peptalk genom att använda sig av ett pseudo KBT-verktyg som synes direkt hämtat från populärpsykologin: ”tänk tio vackra tankar”. Det verkar fungera att övertyga känslan genom att styra tankarna i rätt riktning för efter att hon har borstat håret och gett sig själv ett leende i spegeln är hon återigen redo att möta sin nya manliga bekantskap. När Vibeke kommer ut från toaletten och ser på Tom som står i baren, glider hon, liksom tidigare under kvällen, in i föreställningen om hur deras relation ska utvecklas. Hon tänker att han i samma ögonblick som hon går emot honom ska vända sig om och se på henne och säga ”du är så vacker”, något som inte sker eftersom Tom i sin tur är fullt upptagen i ett samtal med den kvinnliga bartendern. Nu kommer istället Jon in i texten, detta vid ett tillfälle då han sitter i en bil tillsammans med en dam som han har fått lift med. Damen sover och Jon som inte längre är sömnig efter att redan ha sovit en stund vet nu inte vad han ska hitta på. Hans tankar går tillbaka till en tidigare situation, som man kan förmoda handlade om att han var mörkrädd och därför hade svårt för att sova och då någon säger till honom att han själv väljer om han ska vara rädd eller inte.

Utifrån Auerbachs metod att titta på den realistiska presentationen i verket kan man även sätta in detta textavsnitt i en högst vardaglig situation, nämligen ett toalettbesök. Läsaren får här detaljrik information om det kaklade golvet, den överfyllda papperskorgen med toalettpapper med läppstiftsavtryck samtidigt som Vibekes medvetande flyter fritt i hennes inre värld, där hennes tankar inte är relaterade direkt till det som händer, dvs. toalettbesöket. Här kan man tydligt se hur Ørstavik liksom i det förra textavsnittet återigen arbetar med en konkret ögonblickssituation där alla skikt får vara med samtidigt, såsom rummet, skeendet, blicken och tankarna. Genom den realistiska presentationen som kommer fram i texten och på det sätt Ørstavik låter skeendet beskrivas genom en osynlig berättare, kan man här se att hon öppnar upp för olika uttryck av verkligheten. Bland annat kan man tyda Vibekes förhållningssätt och tankar som både en osäkerhet inför den Andre (mannen) och en önskan om att han ska tycka att hon är vacker. På så sätt skulle hon bli bekräftad som kvinna och en framtida relation dem emellan skulle därmed vara möjlig.

Vibekes övertygelse om tankens kraft och Jons återerinran om ett tidigare förmanande att människan själv väljer hur den vill vara, i Jons fall mörkrädd eller inte, uttrycker i romanen

som Kristina Hermansson skriver: ”idén om känsla och förnuft som separata delar”³⁴ där Hermansson i sin artikel tar upp hur ett sådant tänkande fick ett stort genomslag inom populärpsykologin under 1990-talet. Hon tar bland annat upp exempel från Kay Pollaks självhjälpsbok *Att välja glädje* som hon menar kan sägas befästa idén om att det är individen själv som genom sitt förnuft, ansvarar och styr över sin känslomässiga upplevelse när han skriver: ”Det du kan välja är tanken. Det är din tanke som skapar känslan”.³⁵ Man kan dock fråga sig om inte en så skarp indelning av förnuft och känsla snarare bidrar till att individen riskerar att komma längre och längre bort från sitt autentiska själv och därmed i förlängningen förlora sig själv och friheten att välja hur man vill leva sitt liv.

Att ifrågasätta autenticiteten i Vibekes sätt att förhålla sig till själv och världen är något som Hans Hauge kan sägas göra när han ser det tragikomiska i *Kjærlighet* och menar att vad boken gör är att den ironiserar över Vibekes falska jargong. Han ställer också frågan om vem Vibeke egentligen är, vem det är hon företräder: ”Vi er vel ikke som Vibeke? Jo, vi er da. Der er et formål med at ironisere over hende: ”Hun repræsenterer jo kulturen, kunsten, religionserstatningen, den gode smag og litteraturen. Vibeke skal bringe kulturen till Nordnorge, men hun ender i et tarveligt tivoli og på en bar.”³⁶ Hauge kan här sägas synliggöra den verklighet som träder fram i romanen och även specifikt för det utvalda textavsnittet, ett existentiellt avslöjande om den moderna människan av idag vilken han menar hos Ørstavik kommer fram som en kritik mot den rådande synen på kulturen som ensam meningsbärare i ett sekulariserat samhället. I relation till verklighetsförståelse skriver han om Ørstaviks romaner som en diktning av tillvaron på så sätt att texterna öppnar upp för en verklighet, en sanning, snarare än att de berättar om något. Genom religionsfilosofen K.E. Løgstrup, vill Hauge ge läsaren som dömer ut Vibeke en tankeställare:

Vi opfører os altid etisk, når vi er læsere, siger religionsfilosoffen K.E. Løgstrup. Da ved vi, hvad vi skal gøre, og hvad vi er <<kaldet til>> (Løgstrup 1983, s. 43). Hvis vi var Vibeke, ville vi bestemt ikke klæde os ud i smarte strømper, der er for kolde, pierce os og sætte en sten i næsen, finde en tilfældig mand i et tivoli og ofre vort barn. Men i virkeligheden er vi Vibeke. Vi lever

³⁴ Hermansson, Kristina, Romantiska ideal och rena föreställningar, *Dikten som mötesplats*. Festskrift till Eva Lilja, red S. Furuseth, L. Stenberg, 2008 s. 38-39

³⁵ Ibid., s. 38-39

³⁶ Hauge, Hans, Religionens tilbagekomst. På lemenmarsj mot Gud, *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstavik's forfatterskap*, Hauge Hans og Ørjasæter Kristin (red.), Forlaget Oktober 2008 s. 191

også i vores egen selvskabte verden, så der er ikke noget, vi som læsere kan bebrejde hende. Og som sådan bliver litteraturen til en dom over læseren. Vi afsløres.³⁷ [...] Vibeke lukker sig inde i en selvskabt verden, hvad vi alle gør. Det er kun som læsere, at vi kan se denne verden udefra. Læsningen är >af-
åbningen< - eller en *déclision*.”³⁸

Vad Hauge här uttrycker är att det är genom läsningen vi får möjlighet att se på oss själva och vår tillvaro som den är, att vi genom läsningen ”avslöjas”. På så sätt kan Hauge sägas bekräfta Ørstaviks egen önskan om att skriva på ett sätt som bidrar till att både hon själv och läsaren ska kunna närma sig sin egen verklighet, att genom språket kunna öppna vägen till människans innersta.

AVSLUTNING

Syftet har varit att synliggöra verklighetsåtergivningen i Ørstaviks *Kjærlighet* i ett försök att närma sig och förstå den kvinnliga protagonisten Vibekes tillvaro. Genom en syntes av Auerbachs och Holms systematiska arbetssätt, där Auerbachs metod har styrt angreppssättet och där Holms perspektiv på den kvinnliga tillvaron lagts till. Två specifika textavsnitt valdes ut för att utifrån ett mikroperspektiv lyfta den kvinnliga tillvaron till ett makroperspektiv. Argumentet har varit att visa att en verklighetsframställning av den kvinnliga tillvaron är möjlig genom litteraturen. Liksom andra perspektiv såsom till exempel det postkoloniala och det feministiska kan även Auerbachs metod att tolka verklighetsåtergivningen i litterära texter, ge oss en möjlig bild av människans, och i det här fallet även specifikt kvinnans tillvaro.

I Ørstaviks roman har man kunnat tydliggöra flertalet av de kriterier som enligt Auerbach bidrar till en realistisk presentation i verket och på så sätt kan man synliggöra och därmed också tolka en verklighet utifrån texten. I analysen har det också framkommit vad som specifikt utmärker Ørstaviks sätt att genom sitt arbete med språket och texten närma sig verkligheten. I båda texterna kan man till exempel se hur hon arbetar med en konkret ögonblickssituation och låter alla skikt få träda fram såsom i ”verkligheten” med rummet och dess inredning, karaktärernas blick, tal och tankar. Men vad som kanske framförallt ska ses som unikt för Ørstaviks sätt att skriva är hur hon fångar en verklighet i sitt sätt att synliggöra Vibekes inre och yttre språk och med det visa att det är i relationen däremellan som vi får

³⁷ Ibid., s. 192-193

³⁸ Ibid., s. 206

tillgång till hennes tillvaro som modern, västerländsk kvinna. Hur ser då denna tillvaro ut? Frågan kvarstår, är Vibeke i sina självskapta världar och sina låsta föreställningar om livet och kärleken ett offer för omständigheter eller är hon bara ett självupptaget monster som inte tar ansvar för sin son? Liksom tidigare forskning konstaterat så är Vibeke alltför upptagen av sin egen karriär och sitt eget utseende, vilket också är uppmaningar som genomsyras i stor del av dagens populärpress och media, för att varken kunna se eller ingå i en relation med andra människor.³⁹ Dock innebär detta inte per automatik att hon främst ser till sig själv eller ens klarar av att ta ansvar för sitt eget välbefinnande som människa och kvinna. Detta är ett resonemang som också kan kopplas till Siri M. Kvammes ifrågasättande av hur man kan tro att det ska finnas plats för en ”god mor” i ett samhälle som är byggt på konsumtion och kapitalism och där den ultimata framgången i livet är att bli känd och få komma med i tv. Hon ifrågasätter även synen på alla människor som enskilda individer och vad det innebär i form av gränslös frihet och möjligheten att skapa sin egen värld och sin egen lycka. Hon menar att det kanske inte passar alla människor, kanske upplevs alla val och möjligheter och idealiserade föreställningar snarare som krav att förhålla sig till? Kvamme tar också upp den paradox som uppstår mellan synen på människan som en fri individ och de normer och ideal som alltjämt består i samhället. Vad hon slutligen kommer fram till är att den moderna kvinnan trots allt har att välja på att ta för sig av livet och dess val och möjligheter eller att ta ett steg tillbaka och gå in i den traditionella modersrollen och på så sätt förhålla sig till de begränsningar som det innebär.⁴⁰

Kanske är det just detta val som Vibeke står inför, kanske hon ändå anar hur ”inlåst” hon är i sin roll som ”fri” kvinna i ett modernt västerländskt samhälle? Med romanens inledande ord öppnar Ørstavik för den möjligheten: *”Når jeg blir gammel skal vi reise av sted med toget. Så langt det bare går an. Se ut av vinduet på fjell og byer og sjøer, snakke med folk fra fremmede land. Være sammen hele tiden. Aldri komme fram.”* Detta blir även romanens avslutande rader där det också avslöjas för läsaren att det är Vibeke som uttalat de löftesrika orden till sonen Jon. Erik Østerud skriver om dessa rader: *”I sin essens uttrykker de forestillingen om*

³⁹ Hermansson, Kristina, Romantiska ideal och rena föreställningar, *Dikten som mötesplats*. Festskrift till Eva Lilja, red S. Furuseth, L. Stenberg, 2008 s. 34

⁴⁰ Kvamme, Siri M., *Ei god mor ... er ei død mor*, i den norska tidskriften *Syn og segn*. 2000:2

det genuine eksistensielle nærværet/samværet mellom Deg og Meg.”⁴¹ Kanske är det så att Vibeke i sin roll som mor och kvinna inte bara ska ses som ett självupptaget monster för visst kan man också ana att hon egentligen önskar sig ett annat liv och ett annat sammanhang för sig själv och sonen. I en tillvaro som bidrar till en frihet som ”låter” mamman och kvinnan Vibeke att vara autentisk och närvarande i sin relation till sig själv och andra.

⁴¹ Østerud, Erik, Entropismer i Kjærlighet, *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstavik's forfatterskap*, Hauge Hans og Ørjasæter Kristin (red.), Forlaget Oktober 2008, s. 43

LITTERATUR

Auerbach, Erich, *Mimesis. Verklighetsframställningen i den västerländska litteraturen*, org. utgåva [1946] sv utgivning [1998] Bonnierpocket 1999, Albert Bonniers förlag 2005.

Hauge, Hans og Ørjasæter, Kristin (red.), *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstaviks forfatterskap*, Oslo: Oktober 2008.

Hauge, Hans, Religionens tilbakekomst. På lemenmarsj mot Gud i *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstaviks forfatterskap*, red. Hauge Hans og Ørjasæter Kristin, Oslo: Oktober 2008.

Hermansson, Kristina, Romantiska ideal och rena föreställningar i Hanne Ørstaviks roman *Kjærlighet i Dikten som mötesplats*. Festskrift till Eva Lilja, red. S. Furuseth och L. Stenberg, 2008.

Holm, Birgitta, *Tusen år av ögonblick. Från den heliga Birgitta - till den syndiga*, Albert Bonniers förlag 2002.

Jurícková, Miluse, Masarykova Univerzita, Om narrativitet i Hanne Ørstaviks roman *Kjærlighet i Fortællingen i Norden efter 1960*, red. Gemzøe, Gornitzka, Kirkegaard och Mønster den 24:e IASS studie konference 2002.

Kvamme, Siri M., ”Ei god mor... er ei død mor”, *Syn og segn* 2000:2 s.9.

Munk Røsing, Lilian, Idealisme og livsløgn i *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstaviks forfatterskap*, red. Hauge Hans og Ørjasæter Kristin, Oslo: Oktober 2008.

Petterson, Pettersson, Tyrberg (red.), *Litteratur och verklighetsförståelse – idémässiga aspekter av 1900-talets litteratur*, Institutionen för Litteraturvetenskap och Nordiska språk, Umeå Universitet 1999.

Törnqvist, Anna Clara, Lunds universitet, Det slutna rummet – inre och yttre gränser i Hanne Ørstaviks *Like sant som jeg er virkelig*, International Association for Scandinavian Studies. Study conference (26:2006) *Gränser i nordisk litteratur*, red. Grönstrand, Heidi & Gustafsson, Åbo Åbo Akademi 2008, s. 558.

Ørstavik, Hanne, *Kjærlighet* [1997], Oslo: Oktober 2006.

Ørstavik, Hanne, Streker, linjer, kanter, bånd, *Samtiden* 2004:3, s. 115.

Østerud, Erik, Entropismer i *Kjærlighet* i *Åpninger. Lesninger i Hanne Ørstaviks forfatterskap*, Hauge Hans og Ørjasæter Kristin (red.), Oslo: Oktober 2008.

BILAGA

Kort om romanen

Romanen *Kjærlighet* skildrar den ensamstående mamman Vibeke och hennes son Jon, en kall vinterkväll i Nord-Norge där Vibeke ett par månader tidigare fått anställning som kultursekreterare. Man får först möta Vibeke som sitter i sin bil på väg hem till Jon som i sin tur väntar på att hans mamma ska komma från jobbet. Efter en gemensam kvällsmåltid får vi därefter följa hur de båda, på varsitt håll, ger sig ut i kvällen, Jon för att sälja lotter och Vibeke för att åka till biblioteket. Biblioteket visar sig vara stängt och Vibeke hamnar istället på ett tivoli, som för dagen kommit till deras lilla samhälle. Väl där träffar hon Tom som sköter en av attraktionerna på tivolit och som hon kommer att tillbringa kvällen med. Jon, i sin tur håller sig delvis hemifrån för att, som han tror och hoppas på, att Vibeke i lugn och ro ska kunna förbereda hans 9-åriga födelsedag som ska infalla dagen därpå. En osynlig berättare skildrar genomgående och växelvis Vibeke och Jons möten och öden under kvällen. En bit in på natten leder ett missförstånd till att Jon, som glömt kvar sina nycklar inne i huset, slutligen lämnas att somna utanför ytterdörren i den isande kylan. I samma ögonblick som detta skildras får man som läsare också lämna Vibeke och Jon och kan därmed bara ana en kommande tragedi som följd.